

Béres Katalin

Egy zalai kis falu, Ozmánbük az 1950-es években

Ozmánbük község Zala megye észak-nyugati szegletében található, a vasi- zalai határ mellett, Zalaegerszegtől 19 km-re. Az évszázadok során inkább a Vas megyei Körmend, mint Zalaegerszeg vonzáskörzetébe tartozott. A falu része a mintegy 3 km-re található – önálló településnek tűnő – Márkus is.

Az 1949-es népszámlálás adatai szerint a kis községnek 442 lakója volt, túlnyomó többségük, 91,2%-uk földműveléssel foglalkozott.¹ A falu gerincét anyagi és erkölcsi értelemben is a középparaszti gazdaságszövettség alkotta, melynek tagjai többségében 4 nagycsaládból – Dervalics, Benedek, Büki és Paksa – kerültek ki. (Mivel sok azonos nevű családfő élt a faluban, a hivatalos iratokban feleségük vezetéknév után különböztették meg őket.) Birtokaik nagysága 15 és 85 hold között mozgott, melyeknek aranykorona értéke a földek közepes minősége miatt viszonylag alacsony volt. Ezek a családok a házasságok révén szoros rokoni kapcsolatokat áptak egymással. A gazdák többsége sokgyermekes, mélyen hívő katolikus, jól gazdálkodó, ennél fogva nagy tekintélyű tagja volt a falu társadalmának; közülük kerültek ki a helyi közösség tisztségviselői is. Birtokaikat családi körben művelték, elenyésző volt azok száma, akik állandó alkalmazottat, cselédet tartottak; legtöbbször a nagy nyári idénymunkák idején foglalkoztattak napszámosokat, vagy állataik mellett gulyásgyerekeket.² Elsősorban az önellátásra törekedtek, ami e fölött megmaradt, a körmendi piacon értékesítették.

A falu szegényeinek egy része 1/2–5 hold saját földön gazdálkodott, alkalmanként napszámos munkát vállalt. A nincstelenek nyaranta summásmunkára indultak a dél-dunántúli nagy latifundiumokra.

A falu még a 20. század közepén is erősen zárt világ volt, betelepülni leginkább csak beházasodás útján lehetett. A gazdák arra is ügyeltek, hogy évente új, máshonnan érkező kanászt szegődtsenek, s nem engedték, hogy a régi a faluban telepedjen le, nehogy a nincstelenek számát szaporítsa.

E zárt, patriarchális világ életét fenekestül fordította föl az 1948 után berendezkedő új hatalom és annak esztelen, bár nagyon is tudatos parasztpolitikája.

Ozmánbükben a problémák már az 1945-ös földosztáskor kezdődtek. A faluban ugyanis nem volt kiosztható birtok, ezért a zalaháshágyi plébánia ozmánbüküi javadalmát, 9 hold 537 négyszögöl földet foglaltak le és osztottak szét. A 26 igénylő közül 19-en jutottak fejenként 783 négyszögöl birtokhoz (réthez és szántóhoz).³ A földosztás a falu békéjét teljesen felforgatta, mivel a gazdák önálló plébániát szerettek volna kérni a püspöktől, ahhoz lett volna szükség a kiosztott földre. „... *nincsenek kisegítve az igénylők sem, mert köztük 16-nak semmi földje sincs és éppen ezeket az az 500 öll föld köti majd le, pedig sokkal jobb lenne, ha ezek máshová települnének, ahol igen sok kiosztandó föld van, és az igénylő kevés. Így most az 500 öllel nem mennek semmire sem, viszont a községben és környékén munkaalkalom nincs, ezek teljesen szegény és meg nem becsült sorban fognak itt tengődni.*” – írta a vaspöri körjegyző a Vármegyei Földbirtokrendező Tanács elnökének.⁴

A körjegyzőnek csak részben lett igaza; az 1940-es évek végére, majd a tanácsrendszerben is a földhöz juttatottak közül kerültek ki a falu új vezetői, a vb. elnök, a helyettese és a vb. tagok, akik nemcsak a hatalom felülről érkező utasításait hajtották végre, hanem bosszút álltak korábbi vélt, vagy valós sérelmeikért. Némelyiküknek gondot okozott az írás-olvasás, de akadt közöttük gyilkosságért börtönviselt személy is. Szinte élet és halál urai voltak, annak ellenére, hogy a járástól érkező utasítások végrehajtásán túl mozgásterük minimális volt, még egy írógép vásárlásáért is engedélyért kellett folyamodni a Járási Tanács Végrehajtó Bizottságához.⁵ Közülük különösen négy ember, Pál József vb. elnök, Hegyi György elnökhelyettes, TSz párttitkár és hivatalsegéd, továbbá a Szabó házaspár neve vált gyűlöletessé az ozmánbükiek körében. A párttitkár és vb. tag feleség,

valamint a rabiátus természetű tanácstag férj, aki egyben mezőőr és dűlőfelelős is volt, élen jártak a feljelentésekben, a kulákok megalázásában, megfélemlítésében. Az 1953-ban bekövetkező enyhülés után érezték is, hogy tarthatatlanná vált a helyzetük a faluban, így 1954-ban elköltöztek.

A községi tanács kezdetben ifjabb Benedek Sándor házában egyik kisajátított szobájában működött, majd miután kicsinek bizonyult, Benedek József házába államosították, a családot pedig egy öreg, már használaton kívüli boronaházba telepítették, ahol eső esetén csak esernyő alatt lehetett főzni, mert becsurgott az esővíz.⁶

A tanács legfőbb feladata a járástól érkező vetéstervek egyénekre történő lebontása, az évről évre növekvő adó és beszolgáltatási tervek elkészítése és behajtása, a különféle kampányok megszervezése, a kulákok elleni szüntelen harc, valamint az éberség állandó fenntartása volt. „...minden egyes tanácsagnak legyen szivügye az ébren őrködés, nálunk erre nagy szükség van, mert a reakci (sic!) maradványa nálunk nagyszámmal vannak, és a Tito szomszédságában vagyunk!”⁷ (sic!) – jelentette ki beszámolójában a vb. elnöke.

A falu lakóinak e korszakban a legnagyobb megpróbáltatást a mezőgazdasági munkák megszabott határidőre történő elvégzése, az adó és a beszolgáltatási tervek teljesítése jelentette. A kisbíró naponta dobolta ki az elvégzendő feladatokat és a hozzá rendelt határidőket, a dűlőfelelősök ellenőrizték, hogy az utasításoknak megfelelően folyik-e a munka. „Aki tervszerűtlenül dolgozik és vet az ellenség, és nem érdemli meg, hogy a magyar föld az ő számára még egy szemet is teremjen.”- olvasható az 1952. febr. 2-i tanácsülési jegyzőkönyvben. 1951-ben az elhúzó téli és az esős tavasz miatt nem lehetett tartani a minisztertanács által megadott vetési határidőket, ezért a végrehajtó bizottság naponta ellenőrizte a határt, hogy amint a föld állapota megengedi, azonnal megadassák az engedélyt a munka megkezdésére. Ezért többször is kidobolták, hogy „...elő ne forduljon egyetlen egy eset sem, hogyha megindul a tavaszi munka és valakinek rossz legyen a vetőgépe vagy akármely mezőgazdasági munkaeszköze. Mert ha valaki ezt megkísérli, az szabotálja ötéves tervünket és nem hiva a Béke tábornak, az ilyen elemek leginkább a kulákságnál találhatók és ezeket szigorúan ellen kell őrizni és eljuttatni a méltó helyükre.”⁸ Egy évvel később is hasonló volt a helyzet. A vetés megkezdésekor a vb titkár így számolt be az eseményről: „Meg kell állapítani, hogy a mai napon rohammunka folyt a vetés terén. Az egész határ tele volt fogatokkal és emberekkel. Én ilyen forgalmat, amely a mai napon volt, még nem tapasztaltam... A község ezen a napon,

mint egy hangyaboly vonult ki a szántóföldekre, hogy eleget tegyen a kötelezettségének és a lemaradását a legsürgősebben pótolja”.⁹ Ekkorra már a falu megtanulta, hogy az utasításokat nem érdemes elszabotálni. A tervek mindenáron való teljesítése miatt az is előfordult, hogy a traktorosok napközben még csépeltek a gabonát, este és éjszaka pedig már a tarlóhántást végezték – ám csak az egyik munkát fizették ki a számukra. A tervek teljesítését serkentette a folytonos versenymozgalom is: a különféle ünnepek, ápr. 4., nov. 7., Rákosi születésnapja stb. szolgáltatott apropót a versenykiírásokhoz, amelyeknek rendszerint egyik fő szempontja a határidő előtti munkabefejezés volt. 1952-ben pl. a község Sántos somogyi falut, valamint Vaspört hívta ki munkaversenyre, a tavaszi mezőgazdasági munkák elvégzésére; 1954-ben aratási és cséplési verseny zajlott a két szomszédos település között.

1952-től, a legnagyobb nyári munkák idejére, június 1-től augusztus 31-ig – a Megyei Tanács Oktatási Osztály utasítására – idény napközi otthont kellett szervezni a kisgyermekes anyák gyermekei számára, hogy az asszonyok is részt tudjanak venni a mezőgazdasági munkák elvégzésében.¹⁰ Persze a nyári óvoda nem volt túl népszerű a gazdátársadalom körében, féltek, hogy a gyerekeket is megfertőzik az új ideológia maszlagjával.

A beszolgáltatás terén a falu nem tartozott a járás jól teljesítő falvai közé. Emiatt a község vezetői rendre önkritikát gyakoroltak, mondván „nem lett a kérdés úgy megfogva, ahogy kellett volna”,¹¹ nem voltak hatékonyak a népnevelő brigádok, s a tanácstagok között sok az opportunistá szemléletű személy, aki a kulákok befolyása alatt áll. Azonban a „hatékonyabb” felvilágosító munka ellenére sem javultak az eredmények, ezért 1952 során a Zala című lapban több bírálat érte a települést, sőt a vb. titkár, Darabos Zoltán ellen is fegyelmi eljárást indítottak. Az eredmények javítására begyűjtési és elszámoltató bizottságot hoztak létre. Az elszámoltatás során minden hátralékosnál házkutatást tartottak, minden rejtékhelyet felkutattak, de elrejtett terményt nem találtak.¹² A begyűjtési eredmények javítására – különösen az elviselhetetlenül nehéz 1952-es évben – a legváltozatosabb módszereket alkalmazták: természetesen Ozmánbükben is volt dicsőségtábla a szövetkezeti bolt falán, a kisbíró kidobolta az élenjárókat és a hátralékosokat is. Vasárnaponként a helyi úttörők csaszuskával köszöntötték a terveket teljesítőket. A hátralékosokat késedelmi pótlék és bírság fizetésére, helyettesítő termények beszolgáltatására, vagy arra kötelezték, hogy a szabad piacon vásárolják meg a hiányzó mennyiséget. Ugyanakkor a körmendi piacot a rendőrséggel állandóan ellenőriztették, s csak a tanácstól kapott engedéllyel árulhatta feleslegét az, aki maradéktalanul

eleget tett az „állam iránti kötelezettségének”. Persze a körmendi piacra bejutni sem volt könnyű, hiszen a határvárosba ehhez is külön engedély kellett; 1954-ben kaptak Ozmánbük dolgozó parasztjai a járási rendőrkapitányságtól piaci értékesítés címén 3 hónapos belépési engedélyt. Természetesen ezt is csak azért, hogy teljesíteni tudják adóbefizetési tervüket.

1952 során a községi tanács hetente két alkalommal ellenőrizte a beszo­l­gáltatásra kötelezettek sertéseinek súlygyarapodását; a tojás, tej és baromfi beadás meg­ja­vítására begyűjtési vasárnapokat tartottak. Ez utóbbi területen állandósult a lemaradás. (1953-ban pl. a negyedévi tojásbeadási előírás 10 800 db volt.) Ha a baromfiból sikerült a tervet 70% körülire erőszakolni, a tojásbeadás eredményei voltak siralmasak. Ez különösen a Rákosi Mátyás születésnapjára tett felajánlás miatt vált kínossá. A községi tanács erre a jeles alkalomra felajánlotta, hogy március 8-ra teljesíti első negyedévi baromfi és tojásbeadási tervét. A helyi párt, MNDSZ és DISZ tagokkal megerősített agitációs brigád munkájának eredményeként a baromfi beadást sikerült teljesíteni, de márc. 22-én tojásból még mindig csak 55% gyűlt össze.¹³

Az irreális beszo­l­gáltatási tervszámok csökkentése helyett a termés­ho­zomok növelését tűzték ki célul a mezőgazdaság országos és helyi irányítói. Ezt legin­kább a szovjet agrotechnikai módszerek átvételével látták biztosított­nak. A tanácsulések­re berendeltek 10-20 gazdát, „*hogy a dolgozó parasztság sokkal jobban és lelkesebben támogassa*” a tervek végrehajtását. „*Ezt minden egyes dolgozó paraszt csak úgy tudja elérni, ha a régi maradi munkáját felszámolja és az új mezőgazdasági munkamódszert használja a min­dennapi munkájában, mert az új munkamódszer és a szovjet agróteknika alkalmazása meghozza a termelésünk gyümölcsét és akkor nagyobb és sikeresebb termés­ho­zomot tudunk elérni és ezzel elősegítjük az ötéves tervünk sikeres megvalósítását.*” – oktatták a tanácsulésen a gazdákat.¹⁴ Új munkamódszerként kötelezővé tették a gépi vetést, kézzel csak külön engedéllyel lehetett a meredek domboldalakon vetni, bevezetették a kukorica és gabonafélék négyzetes vetését, a táblákban kereszt­so­rosan kellett elvetni a magot. Az ozmánbüki parasztok számára a legfurább szovjet módszer a pótbeporzás volt. Ezt elsősorban a stratégiai növényként termelt napraforgónál és kukoricánál kellett, vagy kellett volna alkalmazni, de feltehetőleg csak a járás felé küldött jelentésekben végeztek el ezt a munkát, a valóságban nemigen. (Egy posztó­ke­sztyűben kellett a táblákat végigjárni, és a kesztyűvel a virágokat óvatosan végig simogatni, átvive a virágport egyik növényről a másikra. Hogy mennyivel lett ettől magasabb a termés­er­edmény, arról nem szólnak a dokumentumok.)

A háromszori kapálás, a szerves- és műtrágyázás, a vetőmagcsere­k, a talaj mesze­zé­se, a kolo­rádó bogár és a gabona futrinka elleni figyelőszol­gálat megszervezése mind-mind a termés­ho­zomok növelését szolgál­ták. Az aratás lebonyolítása, a szemveszteség elke­rülése, és a beszo­l­gáltatás maradéktalan teljesítése külön szervezőmunkát igényelt a tanács részéről. A cséplés megkezdése előtt a cséplőmunkásokat és a vezetőt „politikailag” kioktatták a gyors cséplésre. 1952-ben elrendelték a közös szérűk létrehozását, s a hatóságok ellenőrzése mellett lehetett csak a tanács által felvett munkásokkal a cséplést elvégezni.¹⁵ Ekkor szervezték meg a cséplőgéptől a gyűjtőhelyre mozgalmat is, nehogy a gazdák otthon elrejtessék a terményt. A módszer hatásosnak bizonyult, a gabona-beszo­l­gáltatást a falu többnyire 100 %-ban, vagy afelett teljesítette.

A 100%-os tervteljesítés rendszerint azt eredményezte a gazdánál – kicsiknél és nagyoknál egyaránt – hogy nem maradt a család számára elegendő kenyérgabona. A kenyér pedig továbbra is a legfontosabb tápláléka volt a parasztembernek. Kenyeret a városban, Körmenden vagy Zalaegersze­gen lehetett vásárolni, de mivel Körmendre bejutni csak engedéllyel lehetett,¹⁶ Zalaegersze­gen próbálták a bátrabbak beszerezni a heti kenyérszükségletet. 1948. május 9-től 1949. január 3.-ig volt autóbusz közlekedés a két város között, így az ozmánbükiek viszonylag könnyen eljuthattak mindkét településre.¹⁷ A MÁVAUT azonban a járatok kihasználatlanságára, így gazdaságtalanságra hivatkozva megszüntette a falut a világgal összekötő egyetlen kapcsolatot.¹⁸ A Végrehajtó Bizottság 1951-ben folyamodott a felsőbb szervekhez újabb buszjáratért, eredménytelenül.¹⁹ Aki tehát Zalaegerszegre akart utazni, az elgyalogolt a legközelebbi – 11 km-re lévő – vasútállomásig, a Csurgaszi csárdáig, ott tudott vonatra szállni, vagy még egy megoldás maradt, a kerékpár. (Itt jegyzem meg, hogy erőteljes munkaerő toborzási akciók folytak a faluban, miközben nem volt biztosítva a közlekedés a város felé.) A kenyérért bekerekezőnek nagyon szemfülesnek kellett lennie, hogy a legalább öt darab két kg-os kenyeret megvegye, természetesen nem egy helyen, hanem végigjárva a város kenyérboltjait, majd feltűnés nélkül kicsempessze a rendőrök által erősen ellenőrzött kivezető utakról, hiszen a városban is állandó volt a kenyérhiány.²⁰ Ha szerencsén kijutott, akkor nem a főútvonalon, hanem a kevésbé ellenőrzött Boncodföldre felé vezető úton ért el a Csurgaszi csárdáig, és sokszor a bokrok mögött meglapulva várta ki, hogy az itt is posztoló rendőrök végre elmenjenek. Ezután már szerencsén haza ért. Persze, még mindig nem nyugodhatott meg a sikeres kenyérszerző akció után, mert az is előfordult, hogy a faluban működő

besúgók feljelentették a rendőrnek, aki villámgyorsan a helyszínen termett, és árurejtegetésen akarta tetten érni. Persze, a szolidaritás is működött, a segítők olykor gyorsabbak voltak, mint a hatóság, ilyenkor sikerült elrejtteni a kenyeret. Az is előfordult, hogy túlságosan biztos helyre – pl. a szalmakazalba – dugták, s az egerek laktak jól belőle.²¹

Az adóbehajtási tervek teljesítése hasonló megpróbáltatásokat okozott a falu népének, mint a beszolgáltatás. Pénzforgalom minimális volt a faluban, a beszolgáltatásért kapott kevéske pénzen kívül nem igen jutottak bevételhez. A szabad piac erősen korlátozva volt, a beszolgáltatások után nem maradt eladható feleslege az embereknek. Az adóhátraleköszökre óriási nyomás nehezedett, ha a népnevelők meggyőzése, a tanácsnál történt egyéni elbeszélgetés – amely időnként a zalaegerszegi börtönben toborzott verőlegények közreműködésével történt – sem hozott javulást, következtek a zálogolások, majd a „transzferálások”, az elárverezések. A végrehajtó bizottság átvizsgálta a funkcióban lévők adófizetési készségét, megállapították, hogy „*ott is akad simítani való*”²²

A helyzet Nagy Imre kormányra kerülése után némiképp javult, a mérséklődő beszolgáltatás és a szabad kereskedelem megnyitása – az állam elővásárlási joga mellett is – több pénzt eredményezett az ozmánbükieknek is, így rendre sikerült az adófizetési terveket teljesíteni, igaz, ez úgy sikerült, hogy a szabad gabona és a gyümölcsök felvásárlásakor azonnal megjelentek az adószedők, és még a mázsák mellől gyűjtötték be az adóforintokat. 1955 utolsó negyedévében a falu első lett a járásban az adófizetési terv végrehajtásában. A javuló eredményeket látva a tanács vezetői vérszemet kaptak, s most már nem a 100, hanem a 110 % teljesítését, valamint az önkéntes adófizetést várták el a lakóktól, azonban meg kellett állapítaniuk, hogy az önkéntesség minden erőfeszítés ellenére sem működik még a tanács tagok között sem.²³

Az adókon kívül a kormány évről évre nagyobb összegű „*segítséget kért a dolgozóktól az 1. öt éves terv lebonyolítása érdekében*”, békekölcsönök formájában. A jegyzésben a falu vezetőinek és a tanács tagoknak kellett példát mutatni, „*megvédeni a község becsületét*”, hogy aztán az újabb és újabb agitációs kampányok keretében a gazdák nyakára járva kényszerítsék ki ezt az adót.

A súlyos adó- és beszolgáltatási kötelezettségek egyaránt érintették és sújtották a falu minden társadalmi rétegét, a TSz tagokat és törpebirtokosokat ugyanúgy, mint a rendszer számára megnyerni remélt középbirtokosokat. A terhek mellett el kellett viselniük az állandó agitációt, tőlük várták a példamutatást a TSz-be belépésben, a békekölcsönjegyzésben, az önkéntes felajánlásokban. Belőlük kerültek ki a tanács

tagjai, 21 fő, akiknek maguknak is részt kellett venni a meggyőző kampányokban. Nekik kellett a különféle versenykihívásokra jelentkezni, a Szabad Föld Téli Esték előadásait meghallgatni, elviselni, hogy idegenek kioktatják őket a lakásuk, istállójuk, udvaruk tisztántartására, csecsemőik ápolására stb. A többségük szenvedett attól is, ahogy az általuk tisztelt, kuláknak nyilvánított gazdákkal bánt a rendszer, a tanács tagoknak még asszisztálniuk is kellett a kulákok ellen foganatosított intézkedésekhez. Ez komoly bűntudatot okozott számukra, titokban gyakran megpróbáltak segíteni egykori kenyéradóiknak. Különféle trükkökkel lehetővé tették számukra egy kis krumpli, kenyérgabona, zsír elrejtését, visszaszolgáltatását.

A korszakban kétségtelenül a legnagyobb terhek és megpróbáltatások az osztályellenségnek nyilvánított, a falusi osztályharc céltáblájává tett kulákokat sújtották. Ozmánbükben 31 személyt tettek kulákkistára,²⁴ a 25 holdon felülieken kívül kocsmárost, darálóst, gatter és cséplőgép-tulajdonost; ezen kívül 10–20 holdas parasztokat, akiket szőlő és gyümölcsös birtokuk felszorzása után lehetett kulákká minősíteni. 1952-ben a járási vb. szigorúan bizalmas rendelete alapján felülvizsgálták a listát, s 24 főre csökkentették, azok kerülhettek le róla, akik nem tartottak cselédet, vagyis nem voltak kizsákmányolók, maguk művelték földjüket, vagy az addig meglévő ingó és ingatlan vagyontuk ellenszolgáltatás nélkül átadták a TSz-nek.²⁵ 1956 júliusában még mindig 22 személy szerepelt a listán, ekkor újabb törlésekre került sor, 14 személyről állapították meg, hogy a dolgozó parasztság között van a helye.²⁶

Adó és beszolgáltatási kötelezettségeik sokkal súlyosabbak voltak, mint a „dolgozó parasztoké”, teljes anyagi tönkretételüket szolgálták. Őket sújtották elsősorban a helyszíni elszámoltatásnak nevezett padlássöprések, zálogolások, majd a transzferálások. Először terményeiket, állataikat foglalták le, aztán következtek az ingóságok: szerszámok, hordók, bútorok, ruhadarabok. Ha már nem volt mit lefoglalni, elkobozni, az egyetemlegesség elvére hivatkozva a rokonokon hajtották be a kulák tartozásait.²⁷ Ozmánbükben egy 77 éves, 7 gyermekes idős ember, Benedek Sándor (Gál) 83 holdas kulák okozott sok gondot a falu vezetésének. Felnőtt gyermekei önálló háztartásban éltek már, birtoka felét is ők használták, egy fia élt csak vele, de ő börtönbüntetését töltötte életveszélyes fenyegetés miatt. Miatta nem teljesültek a beadási és adófizetési tervek, miatta nem végeztek időre a mezőgazdasági munkákkal, de az idős emberrel nem tudtak mit kezdeni. Egy 1952-es rendőrségi kihallgatás jegyzőkönyvében rögzített szavai a 22-es csapdáját érzékeltetik: „...*a tojás beszolgáltatásnak azért nem tudott eleget tenni, mert nem volt tyúkja, így*

csak részben tudott eleget tenni, mert a pénzét pedig elvitték adóba, továbbá a tyúkhús beszolgáltatásnak pedig azért nem tett eleget, mert még a múlt éven le kellett adni az összeset, így aztán nem maradt semmi. Az idén 12 db csirkét keltetett, amelyek meg is vannak, azokat a beszolgáltatásba fogja adni, de többet nem tudott keltetni, mert pénze nem volt a tojás vásárlására. Továbbá pedig elmondta, hogy nincsen semmi etetni valója se, amivel tudná őket etetni, mert mindent le kell adni, nem marad semmi. Most már mindegy, úgys tönkre kell menni, mert még a fejadagot sem hagyják meg, nem hogy még állatokat lehetne tartani. Ez azért már mégiscsak disznóság, amit mostan csinálnak az emberrel.”²⁸ 1955-re már több mint 10 ezer Ft-ot tett ki az adótartozása, ennek fejében egy belső telkének árverezésre került sor, de az sem fedezte adósságait, így a családjára mondták ki az egyetemlegességet, vagyis rajtuk hajtották be adósságait. Így járt Dervalics Sándor is, akinek 13 ezer Ft-os tartozását a Vas megyei Halastón élő vejének kellett kifizetni.²⁹

A kulákoknak tilos volt segítséget fogadni, a TSz tagoknak egyenesen megtiltották, hogy az osztálylenségnél dolgozzanak, amikor azonban a kitűzött határidőket nem tudták tartani, szabotázzsal vádolták őket, amiért nem fogadtak fel munkásokat.³⁰

1952-ben állandósultak a kulákok elleni zaklatások, a legkülönbébb ürügyekkel citálták őket törvény elé. Csak néhány példa: Benedek József engedély nélkül vermelt burgonyát, a közellátás érdekét veszélyeztette Horváth Gyuláné, aki 15 kg zsírt nem adott le, Benedek László „a szőlő kapálását határidőre nem végezte el teljes mértékben”, hat kulák a hízott sertéseit nem adta le határidőre, Benedek Sándor nem tett eleget silózási kötelezettségének. Egy másik Benedek Sándort (Simon) tetten érték, „amidőn családjával a... földjén lábonállók kb. 2000 öl kopasz piros búzáját aratta. Ezen alkalommal nevezett búzáját nem viaszérésben, hanem túlérésben aratta, minek következtében 10-15 %-os szemvesztéssel idézett elő...”³¹ Paksa Sándor 26 holdas 7 gyermekes gazdát tiltott disznóvágásért fogtak perbe, lefoglaltak tőle 12 kg füstölt sertéshúst, 2 első és 2 hátsósonkát és 2 db oldalast. A házkutatást végző Pintér rendőr azonban nemcsak a húst foglalta le, hanem leakasztotta a szoba faláról a 2. világháborúban elesett fiú egyetlen arcképét is, majd ordítózva végighordozta a falun, mondván a kulák fasiszta katona képét őrzi a lakásában.³² A per végül felmentéssel zárult,³³ a hús árát pedig a rendőrség kereste a községi tanácson és a városi húsboltokon, mert a feketevágók feljelentőit akarták belőle jutalmazni.³⁴ A családnak nem annyira a hús, mint az elesett fiú fényképének elkobzása fájt, amit sohasem kaptak vissza.

A faluból 1950 és 1956 között 17 gazdát internáltak, vagy csuktak hosszabb – rövidebb időre börtönbe.³⁵ Egyiküket, Büki Pétert a vaspöri Simon Albert és társai hűtlenségi perében halálra ítélték és kivégezték, feleségét pedig fegyházba zárták, ahonnan félig megvakulva tért haza. (A börtönbe zárt és internált személyek közül 5 Benedek, 4 Büki, 4 Paksa és 2 Dervalics vezetéknevű volt.)

A kulákok fiaira is kiterjedt az apák bűne, sorozásuk előtt kádereztek őket, s a hadseregnél büntető zászlóaljhoz, munkaszolgálatra kerültek. 1953-ban Benedek Sándort (Simon) levették a kuláklistánról, ezután a vb. levélben kérte a katonai parancsnokságot, hogy fiát, Benedek Balázst tegyék át fegyveres szolgálatra. A parancsnok az alábbi sorokkal válaszolt a megkeresésre: „Mi a parasztpolitikában is figyelembe vesszük, hogy a kutyából nem lesz szalonna, s a kulákból soha nem lehet dolgozó paraszt még akkor sem, ha az illető teljesen vagyontalanná válna. Mi nem folytatunk uszálypolitikát és az illető elvtárrsal a következő időkben is úgy fogunk bánni, mint egy katonával illik, függetlenül attól, hogy kulák-e vagy sem.”³⁶

A kulákok elleni intézkedések hamar elérték céljukat. A gazdák egy része 1950-től folyamatosan ajánlotta föl birtokait, munkaeszközeit az államnak, amelyek aztán a helyi TSz tulajdonába kerültek.³⁷ 1950 nyarán 71 fővel alakult meg Ozmánbükben a 3. típusú Kossuth TSz.³⁸ Irodája a kivégzett Büki Péter elkobzott házában működött, állatai is az ő istállóiba költöztek be. Tagjai az 1945-ben földhöz jutottakból, törpebirtokosokból és családtagjaikból álltak, közülük sokan azonban csak névleg voltak a szervezetek tagjai, elsősorban a nők és a felnőtt gyermekek. Az általuk bevitt föld, valamint a község tartalékföldjei jelentették a közös gazdálkodás alapját, a kulákok birtokfelajánlásai nyomán azonban jelentős vagyongyarpodásra tett szert a TSz. A vagyonszerzés ellenére kezdettől súlyos problémák akadályozták működését, elsőik között kell említeni a szakértelem hiányát. Egy 1953-ban lefolytatott rendőrségi vizsgálat jegyzőkönyve szerint „...az állatállomány részére biztosító istállók és ólak teljesen elhanyagoltak, tisztántartásról nincsen gondoskodva és a legelemibb kérdésekről a fertőtlenítésről nem is beszélhetünk. Ezen állapot nem utolsósorban előidézője volt ... az állat megbetegedéseknek, elhullásoknak az amúgy is szűkös takarmányozás mellett.”³⁹ A megművelendő birtok növekedésével a munka egyre több lett, időnként a „kulákok” segítségét kellett kérni, hogy el tudják végezni az éppen aktuális feladatokat; fizetni pedig legfeljebb természetben tudtak. Mivel a TSz nem nyújtott biztos megélhetést, (miközben a tagoknak megtiltották, hogy a kulákoknál alkalmi munkát vállaljanak), sokan máshol – az iparban, vagy állami gaz-

daságoknál – kerestek munkát. Gyakori volt a veszekedés, az elnökváltás, hamarosan megindult a szövetkezet erőzítője. A község vezetése azonban minden módon igyekezett megakadályozni a felbomlást: egyrészt a mezőgazdasági munkák során a TSz mindenben elsőbbséget élvezett, ott kezdték a vetést, a cséplést a felsőbagodi gépállomás biztosította gépekkel, állami hitelt kaptak új istállók építésére stb., másrészt a kilépők természetesen nem vihették magukkal a bevitt vagyont, betagosított földjeikért rossz minőségű csereingatlanokat ajánlottak fel, igyekeztek megakadályozni, hogy máshol munkát vállaljanak, sőt a TSz adósságának rájuk eső hányadát is büntetésül kifizettették velük.⁴⁰ Sok kilépő emiatt adósságba keveredett, kénytelen volt eladni egyetlen tehenét, vagy utolsó disznáját is. Ez a kényszer akadályozta meg, hogy a termelőszövetkezet végleg felbomoljék, sőt 1955-ben Nagy Imre leváltását követően – az újabb országos TSZ szervezési kampány nyomán – Ozmánbükben ismét megpróbálták még egy termelőszövetkezetet létrehozni, eredménytelenül. 1956 nyarán érkezett a TSz-be az első agrárszakember, Székér Mária frissen végzett agronómus személyében. Neki sem volt könnyű dolga, a termelés szakszerűségének biztosítása mellett meg kellett küzdenie a női szakemberekkel szembeni előítéletekkel is.⁴¹

Ozmánbük közellátását az ötvenes években egyetlen szövetkezeti bolt biztosította, amely ebben az időben még nem az élelmiszer ellátást, hanem a földművesek számára legszükségesebb ipari cikkek forgalmazását szolgálta; hogy milyen színvonalon, azt az alábbi szövetkezeti gyűlésen készült jegyzőkönyv tanúsítja: „*Bánfai Vendel TSZcs elnöke a földműves-szövetkezet tagja megállapította azt, hogy a szomszédos Hagyárosbörönd és Hegyháthodász községben a szövetkezeti boltban sokkal nagyobb a kiszolgálás, mint itt a mi szövetkezetünkben. Ott gumicsizmák, bakancsok, cipők nagyobb választékban kaphatók. Nincsen vasáru, például marha vagy lóvakaró, kerék-sín, vizesveder, ami igen fontos szükségleti cikk. Kénytelenek vagyunk a szomszéd község boltforgalmát gyarapítani, mikor nekünk is van szövetkezetünk és sokszor szegyenkezve kell érezni magunkat, mikor olyan hangok is elhangzanak, hogy Börönd vagy H.hodász nélkül Ozmánbük nem is létezhetik.*”⁴² Ehhez a megállapításhoz Pál József még hozzátette, hogy a petróleum és a székérkenő ellátás sem kielégítő.

A községben korszakunkban egyosztályos, egy tanítós általános iskola működött, ahova a falu alsótagozatos diákjai jártak (1952-ben 39 gyerek). A felsősök a négy és fél km-re lévő Vaspörben tanultak. Ősszel és tavasszal a nagy mezőgazdasági munkák idején, télen pedig a rossz időjárás, valamint a

megfelelő öltözet hiánya miatt gyakori volt a hiányzás.⁴³ A falu vezetése rendszeresen foglalkozott a problémával, egyrészt az iskolában szervezett szülői értekezleteken, szülői munkaközösségi gyűléseken próbálták meggyőzni a szülőket, hogy a gyerekeket ne vegyék ki a tanulásból, másrészt újabb tanítót és az iskola bővítését kérték a felsőbb hatóságoktól. A pedagógushiány miatt első kérésük eredménytelen maradt. 1953 áprilisában levelet küldtek a Rákosi titkárságra, hogy az iskola kibővítéséhez adjon segítséget. Többek között ezt írták: „*Községünk igen sokat kapott úgy a három, és az öt éves tervtől, villanyt, telefont, kulturothont, könyvtárat, sport felszerelést, rádiót, csak kizárólag a kéttantermes iskola hiányzik a falunkból. Gyermekünk jövőjéért, tanulmányi előmenetelük eredményei érdekében kérjük Rákosi Elvtárs titkárságát, hogy legyen a mi községünkben is két tantermes iskola és iskolai felszerelés, hogy gyermekeink itt helyben tanulhassanak.*” Nyomatéku még hozzátették, hogy „*Községünkben öt katonatiszt és négy tisztjelölt van, akire büszke az egész lakosság.*”⁴⁴ Kérésük azonban nem talált meghallgatásra. A falu 1954-ben, társadalmi munkában felújította az iskolát, az osztálytermet és a tanítói lakást is, ezután kaptak engedélyt arra, hogy 1955-től a felsősök is Ozmánbükben tanulhassanak. Az oktatást egy tanító látta el, délelőtt a felső tagozatosokat, délután az alsósokat tanította osztatlan osztályokban. 1955-ben a falvakat ún. községpolitikai terv elkészítésére kötelezték, ezek voltak a települések öt éves tervei. Az ozmánbüki tervben az iskola még egy tanteremmel való kibővítése is szerepelt. Spanyolfalas, összenyitható tantermeket képzeltek el a bükiek, amelyet kulturális rendezvények megtartására is igénybe lehet venni.⁴⁵ A falu 20 000 Ft-ot és társadalmi munkát tudott biztosítani az építkezéshez, azonban még 60 000 Ft hiányzott. 1956. február 27-én ismét levelet írtak, most már Rákosi Mátyáshoz, személyesen, amelyben állami támogatást kértek az iskola bővítéséhez, mondván „*A kulturális élet elmaradottságát csak ezen az alapon tudjuk felszámolni.*”⁴⁶ Kérésük ezúttal sem nyert meghallgatást, 1959-ig kellett várni a két osztályteremre, igaz, akkor új, két tantermes iskolát építettek a faluba.

Az 1950-es évek addig soha nem látott kulturális életet hozott Ozmánbük lakosságának, amely nemcsak a fiatalságot, hanem az idősebb generációkat is érintette. Persze a kulturális életben való részvétel sem egészen az önkéntességen alapult. 1951-ben egy kisajátított házban jött létre a kulturothton, melynek egyik első rendezvénye a Mezőgazdasági Könyvvásár volt.⁴⁷ 1952-ben megszervezték a Szabad Föld Téli Estéket, melyen a vb- és tanácstagoknak kötelezően részt kellett venni, sőt ígéretet tettek arra, hogy minden tanácstag két dolgozó parasztot is beszervez.⁴⁸ 1953-

ban már 10 embert kellett hozniuk. A „jó népnevelő munka” eredményeként egyre több látogatója akadt a rendezvénynek, akik hetente egyszer sajtó félórán vettek részt, majd tájékoztatást kaptak az aktuális kül- és belpolitikai kérdésekről, irodalomról és gazdaságról, a szovjet agrotechnika korszakos vívmányairól stb. Ebben az évben a faluszínház is felkereste Ozmánbüköt és *„értékes előadásokkal emelték a község kulturéletét”*. Hetente egy alkalommal filmvetítés is volt a faluban, a helyi DISZ fiatalok vállalták, hogy felkeresik a *„dolgozó parasztokat”* és felvilágosítják őket a mozi látogatás jelentőségéről.⁴⁹ 1953-tól – szintén hetenként – kinyitott a könyvtár is. A zalaegerszegi Megyei Könyvtárral kötött szerződés értelmében 161 db állami tulajdonú könyvtári könyvet kapott a falu, amit félévente cseréltek.⁵⁰ Az olvasók elsősorban a szépirodalmat és a mezőgazdasági szakkönyveket kérték a 15 éves Hegyi Ilona könyvtárostól. Nőtt a sajtó előfizetők száma is, igaz, ez is inkább a járási tanács vb. nyomására történt: Sztálin születésnapjára öt Szabadszöveg, öt Zala és öt Szabad Nép előfizetést kellett beszervezni. A falu fiataljai téli estéiken már nem a fonóba, vagy tollfosztóba jártak, hanem a DISZ szervezet működtette kultúrotthonban lehetett rádiót hallgatni, sakkozni, vagy a rövid idő alatt roppant népszerűvé váló ping-pong labdát pörgetni. 1955-ben a TSz által felajánlott területen futballpályát alakítottak ki a falusi fiatalok számára.

A helyi DISZ szervezet volt az egyik szervezője a faluban is megjelenő új típusú ünnepeknek. Április 4.-e, május elseje, november 7.-e megünneplése Ozmánbükben sem maradhatott el. A lakókat házaik kidíszítésére kötelezték, 1952-ben pl. április 4.-re fehérre meszeltették a kerítéseket, s az oszlopokra kis vörös zászlócskákat kellett helyezni, hogy *„hirdessék a 7. szabad április 4-et”*.⁵¹ Május 1.-én a DISZ-esek színelőadást, este pedig táncmulatságot tartottak. A község felszabadulásának 10. évfordulóján reggel az úttörők külön köszöntötték a jól teljesítő gazdákat,

délután sport bemutatók este pedig a Liliomfi című színdarab szórakoztatta a bükieket.

1953. március 8-án rendkívüli tanácsülés keretében sor került *„Sztálin elvtárs halálának megünneplésére”* is. *„Örök hála neked Sztálin elvtárs, akiben egy nagy vezért veszítettünk el. Gyászolja az egész haladó világ vezérünket, mert az ő béke szavai eljutottak az imperialista országok nyomortanyái közé is.... Tegyük ígéretet arra, hogy ezt a nagy veszteséget a jó és kitartó munkával fogjuk ünnepelni. Végezzünk határidő előtt a vetéssel, simítással, trágyázással, legyünk példamutatók a begyűjtés, adófizetés és termelés vonalán.”*- búcsúztatta a halottat Darabos Zoltán vb. titkár.⁵²

A fent bemutatottakon kívül még számos tragikomikus és abszurd megpróbáltatást kellett elviselni Ozmánbük község, de talán nyugodtan általánosíthatók, a magyar falu népének az ötvenes években. Ezek azonban nem törték meg őket, sőt egymás között erősítették az összetartás és szolidaritás érzését. 1952-53-ban, a nagy padlássöprések és transzferálások idején, amikor a falu határában feltűntek az ÁVH autói, a bükiek egymást értesítették a veszélyről és rendre előfordult, hogy a hatalom képviselői már csak a nőket és gyermekeket találták otthon. Akadt a községben olyan ember is, Paksa István, aki személyes viszontagságai, többszöri megveretése, börtönbüntetése ellenére zalaegerszegi bíró bátyja segítségével gyakran segített rokonainak, barátainak peres ügyeik elintézésében, az ítéletek enyhítésében. Egy idő után a falubeliek szinte minden problémájukkal hozzá fordultak, a falu tényleges vezetőivel szemben őt tekintették előjárójuknak.

1948-tól '56-ig annyi személyes és közösségi sérelem halmozódott fel Ozmánbük társadalmának minden rétegében, hogy 1956 októberében a pesti események hírére és hatására úgy érezték, cselekedniük kell, ők is megvívják a maguk helyi forradalmát.⁵³

Jegyzetek:

- ¹ Zala Megyei Levéltár (továbbiakban ZML) XXXII/5 Zala Megye Helytörténeti Lexikonának Anyaggyűjteménye. Ozmánbük község.
- ² 1945-ben az ozmánbük földigénylők között mindössze négy gazdasági cseléd volt, a többiek napszámosok voltak. ZML. XVII 501. Zala Vármegye Földhivatala. A földigénylők összeírási íve, és Juttatási névsor 1945. okt. 15.
- ³ ZML. XVII 501. Zala Vármegye Földhivatala. A földigénylők összeírási íve, és Juttatási névsor. 1945. okt. 15.
- ⁴ ZML. XVII 501. Zala Vármegye Földhivatala. A vaspöri körjegyző levele a Vármegyei Földbirtokrendező Tanács elnökének, 1945. aug. 30.
- ⁵ ZML XXIII. 834 Ozmánbük Község Tanácsának Iratai. Végrehajtó Bizottság jegyzőkönyve, 1955. jún. 6. (Továbbiakban: ZML Ozmánbük Tanácsai ir. VB. Jegyzőkönyv).
- ⁶ ZML Ozmánbük Tanácsai ir. VB. Jegyzőkönyv
- ⁷ Béres Károlyné, Paksa Sarolta visszaemlékezése.
- ⁸ ZML Ozmánbük Tanácsai ir. Tanácsülési jegyzőkönyv, 1951. ápr. 3.
- ⁹ ZML Ozmánbük Tanácsai ir. VB. Jegyzőkönyv, 1951. márc. 19.
- ¹⁰ ZML Ozmánbük Tanácsai ir. VB. Jegyzőkönyv, 1952. ápr. 5.
- ¹¹ ZML Ozmánbük Tanácsai ir. VB. Jegyzőkönyv, 1952. jan. 22-.
- ¹² ZML Ozmánbük Tanácsai ir. Tanácsülési jegyzőkönyv, 1951. márc. 6.
- ¹³ ZML Ozmánbük Tanácsai ir. Tanácsülési jegyzőkönyv, 1952. nov. 8.
- ¹⁴ ZML Ozmánbük Tanácsai ir. VB. Jegyzőkönyv, 1952. febr. 23, márc. 22.
- ¹⁵ ZML Ozmánbük Tanácsai ir. Tanácsülési jegyzőkönyv, 1951. máj. 4.
- ¹⁶ ZML Ozmánbük Tanácsai ir. VB. Jegyzőkönyv, 1952. jún. 20.
- ¹⁷ A város a határsávba tartozott.
- ¹⁸ A Zalaegerszeg – Körmend között közlekedő autóbuszok sem mentek be a faluba, a bükieknek mintegy 1,5 km-t kellett gyalogolnia, hogy felszállhassanak a buszokra.
- ¹⁹ ZML V. 1795. A vaspöri körjegyzőség iratai. Közigazgatás 1949. MÁVAUT Autóbuszközlekedési Vállalat levele a Községi Előjárósághoz, 1949. ápr. 14.
- ²⁰ ZML Ozmánbük Tanácsai ir. VB. Jegyzőkönyv, 1951. jan. 20. Ekkor már Körmend a határsávba tartozott, emiatt sem lehetett az autóbusz járatot újraindítani.
- ²¹ Zalaegerszeg vezetői a környező falvakból bejárókat tették felelőssé az állandó kenyérhiányért. Lásd: Káli Csaba: Zalaegerszeg az „ötvenes években” 1947–1956. Zalaegerszeg, 2005. 92–93. p. /Zalaegerszegi füzetek 9./
- ²² Béres Károlyné, szül. Paksa Sarolta visszaemlékezése.
- ²³ ZML Ozmánbük Tanácsai ir. VB. Jegyzőkönyv, 1954. júl. 17.
- ²⁴ ZML Ozmánbük Tanácsai ir. VB. Jegyzőkönyv, 1955. jún. 23.
- ²⁵ Paksa István visszaemlékezése. In: Az 1956-os forradalom ozmánbük eseményei. Paksa István visszaemlékezése. GM. Adattára: 2073–97
- ²⁶ ZML Ozmánbük Tanácsai ir. VB. Jegyzőkönyv, 1952. nov. 12.
- ²⁷ ZML XXIII. 834 Ozmánbük Község Tanácsának Iratai. Iktatott iratok. Jegyzőkönyv a községben lakó kulákok felülvizsgálatának tárgyában, 1956. júl. 19. (Továbbiakban: ZML Ozmánbük Tanácsai ir. Iktatott iratok)
- ²⁸ Az egyetemleges felelősség alapján az egész adósság követelhető mindazoktól, akik az adósságért egyetemlegesen felelnek, az adósságban ténylegesen meglévő részarányokra tekintet nélkül.
- ²⁹ ZML Ozmánbük Tanácsai ir. Iktatott iratok. A felsőbagodi rendőrség jelentése Benedek Sándor ozmánbük lakos kikérdezéséről, 1952. szept. 4.
- ³⁰ ZML Ozmánbük Tanácsai ir. Iktatott iratok. Zálogolási jegyzőkönyv, 1955. ápr. 15. , VB. Jegyzőkönyv. 1955. ápr. 7.
- ³¹ ZML Ozmánbük Tanácsai ir. VB. Jegyzőkönyv. 1951. máj. 27.
- ³² ZML Ozmánbük Tanácsai ir. Iktatott iratok. Kárbecslési jegyzőkönyv Benedek Sándor (Simon) által elkövetett közellátás érdekeit veszélyeztető bűncselekmény tárgyában, 1952. júl. 8.
- ³³ Béres Károlyné, szül. Paksa Sarolta visszaemlékezése
- ³⁴ ZML Ozmánbük Tanácsai ir. Iktatott iratok. A zalaegerszegi Járásbíróság végzése közellátást veszélyeztető bűntett miatt Paksa Sándor ellen indított bűnügyben, 1952. máj. 22.
- ³⁵ ZML Ozmánbük Tanácsai ir. Iktatott iratok. A Zala megyei Rendőrkapitányság levele a Községi Tanács VB-hez feketevágók feljelentőinek jutalmazása tárgyában, 1952. máj. 29.
- ³⁶ Paksa István közlése. In: Az 1956-os forradalom ozmánbük eseményei. Paksa István visszaemlékezése. GM. Adattára: 2073–97
- ³⁷ ZML Ozmánbük Tanácsai ir. Iktatott iratok. A Honvédség válasza az Ozmánbük Tanács V.B.-nek, 1953. ápr. 13.
- ³⁸ 1951 márciusában 286 kat. hold szántó volt a „kulákok” birtokában, alig egy évvel később, 1952. januárjában már csak 204 hold. 82 hold felajánlásra került. Lásd: ZML Ozmánbük Tanácsai ir. Iktatott iratok. Kimutatás a kulák gazdaságok területi változásáról, 1952. jan. 22.
- ³⁹ ZML Ozmánbük Tanácsai ir. Tanácsülési jegyzőkönyv, 1951. szept. 22. 1951 szeptemberében a felsőbb hatóságok újabb TSzCs. megszervezését kezdeményezték a faluban, azonban „A község kis és középparasztjai még mindig az ellenség szavára hallgatnak és nem akarják belátni azt, hogy a fejlődés és a műveltség igazi alapja kizárólag csak a termelőszövetkezet lesz.” Lásd: Uo.
- ⁴⁰ ZML Ozmánbük Tanácsai ir. Iktatott iratok. Jegyzőkönyv

- a Rendőrség részéről történt TSZcs ellenőrzés tárgyában. 1953. jan. 26.
- 40 ZML Ozmánbük Tanácsi ir. Iktatott iratok. Ozmánbük TSz tagok (kilépők) földügyei, 1955. máj. 11.
- 41 ZML Ozmánbük Tanácsi ir. VB. Jegyzőkönyv, 1956. júl. 23.
- 42 ZML Ozmánbük Tanácsi ir. Iktatott iratok. Szövetkezeti gyűlés jegyzőkönyve, 1953. nov. 25.
- 43 ZML Ozmánbük Tanácsi ir. VB. Jegyzőkönyv, 1950. dec. 16.
- 44 ZML Ozmánbük Tanácsi ir. Iktatott iratok. A Községi Tanács VB. és az MDP helyi pártszervezetének levele a Rákosi Titkársághoz, 1953. ápr. 24.
- 45 ZML Ozmánbük Tanácsi ir. Iktatott iratok. Községpolitikai terv, 1955. jan. 20.
- 46 ZML Ozmánbük Tanácsi ir. Iktatott iratok. A Községi Tanács VB. levele Rákosi Mátyáshoz, 1956. febr. 27.
- 47 ZML Ozmánbük Tanácsi ir. Iktatott iratok. A zalaegerszegi Járási tanács VB. Oktatási és népművelési csoportjáának levele Ozmánbük Község Tanácsa VB.-hoz a Mezőgazdasági Könyvhét megszervezése tárgyában., 1951. nov. 20. A levélben mellékeltek az ünnepi beszédet is.
- 48 ZML Ozmánbük Tanácsi ir. VB. Jegyzőkönyv, 1952. nov. 15., Tanácsülési jegyzőkönyv, 1952. dec. 6.
- 49 ZML Ozmánbük Tanácsi ir. VB. Jegyzőkönyv, 1953. márc. 3.
- 50 ZML Ozmánbük Tanácsi ir. Iktatott iratok. Szerződés a zalaegerszegi Megyei Könyvtár és Ozmánbük Község Tanácsa VB között, 1953. szept. 3.
- 51 ZML Ozmánbük Tanácsi ir. VB. Jegyzőkönyv, 1952. márc. 29.
- 52 ZML Ozmánbük Tanácsi ir. Rendkívüli tanácsülési jegyzőkönyv, 1953. márc. 8.
- 53 Az 1956-os forradalom ozmánbük eseményeiről lásd: Bérés Katalin: Egy zalai kisfalú a forradalom idején – Ozmánbük 1956. In: '56 Zalában. A forradalom eseményeinek Zala megyei dokumentumai 1956–1958. Szerk.: Csomor Erzsébet, Kapiller Imre. Zalaegerszeg, Zala Megyei Levéltár, 1996. 7–17. /Zalai Gyűjtemény 40./

Irodalom:

BÉRES 1996

Bérés K.: Egy zalai kisfalú a forradalom idején – Ozmánbük 1956. In: '56 Zalában. A forradalom eseményeinek Zala megyei dokumentumai 1956–1958. Szerk.: Csomor Erzsébet, Kapiller Imre.

Zalaegerszeg, Zala Megyei Levéltár, 1996. 7–17. /Zalai Gyűjtemény 40./

KÁLI 2005

Káli Cs.: Zalaegerszeg az „ötvenes években“ 1947–1956. Zalaegerszeg, 2005. /Zalaegerszegi füzetek 9./

